

Kováč, Milan

[Rätsch, Christian; Grube, Nikolai K.; Smailus, Ortwin; Landa, Diego de. Bohové starých Mayů]

Religio. 2000, vol. 8, iss. 1, pp. 118-121

ISSN 1210-3640 (print); ISSN 2336-4475 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/124924>

Access Date: 03. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

A. Bertholet, byla Basilej jako místo konání zvolena ze strategických důvodů, právě proto, aby její blízkost u německých hranic umožnila vyšší účast německých vědců. To je jedna ze zākulisních informací, která dokládá, že mezinárodní fórum religionistů mělo prvopočátečně značný zájem o německou religionistiku.

Na navázání oficiální spolupráce však muselo čekat ještě řadu let, protože přes nepopíratelné badatelské pokroky a výsledky (mezi ně patřilo mj. zahájení edice *Die Religion in Geschichte und Gegenwart*, známé *RGG*, jehož první díl vyšel v Tübingenu roku 1909) byla religionistika jako samostatný obor studia na univerzitě v Tübingenu ustavena teprve 1. 3. 1922. Jejím prvním představitelem se stal doцент a později profesor obecných dějin náboženství J. W. Hauer. Hauerovu působení v Tübingenu je věnována převážná část recenzované knihy; v ní nalze čtenář všechny peripetie, včetně nárysu jeho úsilí o vyrovnání se s teologickou religionistikou, s tradicí tzv. *Religionsgeschichtliche Schule* a s dalšími dobově závažnými momenty, jež se promítaly do charakteru tūbingenské religionistiky.

Asi nejzajímavější pasáže knihy ale začínají až s tématem podřizení religionistiky ideologii německého nacionálního socialismu. Už vývoj do roku 1933, který Junginger spojuje hlavně s Hansem Alexandrem Winklerem, Garbeho nástupcem na profesuře pro indologii a obecné dějiny náboženství, dává tušit, že toto datum muselo znamenat radikální zlom. Winkler jakožto bývalý člen německé komunistické strany byl zbaven místa na univerzitě hned v září 1933 (tento osud postihl ještě několik dalších tūbingenských religionistů) a celý obor byl následně podřizen myšlence árijské rasy. Vznikla tak zvláštní varianta religionistiky, která zřejmě nemá historickou analogii a kterou Junginger označuje termínem *völkische Religionswissenschaft*. Můžeme se seznámit s jejími teoretickými základy, jež samozřejmě svou jednoduchostí příliš nepřekvapí, s její naukou o rase a náboženství, která již má hlubší kořeny a určitě stojí za pozornost, a s praktickými důsledky, které nacistická ideologizace religionistiky přinesla. Z hlediska dějin náboženství mezi nimi vyniká to, že v daném období vzniklo (jistě na základě

politického diktátu a mocenské objednávky) nové náboženské hnutí, které se profilovalo jako protizidovské, protikřesťanské, čistě německé a rasově založené náboženství. Tento útvar existoval pod názvem *Deutsche Glaubensbewegung*, čili Hnutí německé víry, které ale lze vyložit i jako Hnutí víry v německost.

Kromě tohoto rozsáhlého náčrtu o charakteru, podmínkách a průběhu vzdělávání ve světovém názoru se můžeme v několika přílohách knihy seznámit s konkrétními historickými materiály. Tak jsou například připojeny seznamy přednášek na oboru religionistika od zimního semestru 1921/22 až po letní semestr 1945. Byť nikdo asi nepochybuje, že ze samotného názvu přednášky nelze usuzovat na mnohé v jejím obsahu, mají tyto údaje určitě vypovídací hodnotu (kupříkladu přednášky typu „Židovská otázka v antice“, „Světónázorový obsah německé pohádky“, „Národ a říše u Indoárijců“, apod.). Pro badatele jsou připojeny rovněž archivní údaje a kompletní bibliografie religionistických prací do roku 1945 (včetně disertací).

Bude-li se kdo zabývat podobným výsekem z dějin religionistiky, v analogické formě regionálních dějin, najde u Horsta Jungingera poučení i inspiraci. Pro běžné studium taková kniha určena není a ani je nemá příliš čím obohatit. Není ani bez dalšího zařaditelná k literatuře, která se v Německu uvádí pod kategorií tzv. *Vergangenheitsbewältigung*, čili vyrovnávání se s vlastní, nepěknou minulostí. Je to prostě faktograficky nabitá specializovaná práce o zlomku dějin jednoho vědního oboru. Jako všechny takové bude sice většinou hostejná, specialisté ji ale budou mít za nedocenenou.

BŘETISLAV HORYNA

Christian Rātsch – Nikolai K. Grube – Ortwin Smailus – Fray Diego de Landa, Bohové starých Mayů, Praha: Volvox Globator 1999, 224 s.

Nie je to tak dávno, čo som v inej recenzii na stránkach *Religia* (6, 1998, 237-239) volal po solídnej a modernej knihe z oblasti nábo-

ženstiev Mezoameriky, so špeciálnym zreteľom na pokrok, ktorý sa odohral v poslednej dobe na poli mayologických štúdií. A teraz tu vďaka vydavateľstvu Volvox Globator máme odborné na výške a pritom prístupne spracovanú knihu o náboženstve Mayov. Nie že by som v tom videl nejaké súvislosti, ale niekedy to jednoducho vyjde...

Kniha pochádza od trojlístka hamburských odborníkov Rätscha, Grubeho a Smailusa. Ich články dopĺňa preklad výberu pasáží z Landovho *Relación de las Cosas de Yucatán*, ktoré preložili Barbara Hermannsová a Heinz Jurgen Probst. Je to po 23 rokoch od vydania Morleyho klasického diela prvá seriózna monografia o Mayoch v českom jazyku. Aj keď nejde o monografiu vo vlastnom slova zmysle, lebo pozostáva z viacerých samostatných kapitol od jednotlivých autorov. Spojená je však jednotiacou myšlienkou prehodnotenia a analýzy tých niekoľkých prameňov, na ktorých, či sa nám to páči alebo nie, celý mayologický výskum stojí a padá. Čitateľ si tak v každom prípade oddýchne od siete interpretácií, pontíknutých Carrascom v jeho *Náboženstvá Mezoameriky* (Praha: Prostor 1998), a vystáva s rád chladnému, ale príjemnému vánku ničím neprifarbovaných faktov. Napokon, keďže sa jedná o fakty náboženské, bude stať tak či tak zoči-voči mnohým bizarným skutočnosťami.

Od Ch. Rätscha možno nájsť v knihe kapitoly: „Úvod do kosmologie Mayů“ a „Cunyanthan – kosmologická zakládnadla“. V lexikálnej časti sa autorsky popísal pod kapitolku „Posvätné stromy a halucinogenné rastliny“. N. K. Grube napísal kapitolu „Božské postavy rukopisů a jejich hieroglyfy“, O. Smailus zase kapitolu „Knihy jaguářího kněze – znázornění a texty“. Texty sú doplnené o pramenné výňatky s popismi mayského náboženstva od Diega de Landu, z jeho *Zpráv o všech z Yucatánu* z roku 1572. Na záver je ku textom pripojený „Mytologický slovník“. Kvalita týchto materiálov je vysoká, ale v svojej podstate rôzna. Ak prihlíadame výhradne k prínosu ku štúdiu mayského náboženstva (odhliadnuc od Landovho pramenného textu), tak najvyššie musíme nevyhnutne hodnotiť príspevok Nikolaia K. Grubeho. Nielen preto, že ako jediný z autorov patrí skutočne medzi svetovú mayologickú špičku, ale aj preto, že jeho „Božské

postavy rukopisů a jejich hieroglyfy“ zaujmú v knihe nielen kvantitatívne, ale aj kvalitatívne najvyššie postavenie.

Hovorí triezvou a jasnou rečou, ktorá však nepostráda napätie objavovania a nádych tajomstva, ktorý sa nad mayskými hieroglyfmi stále vznáša. Hoci už dokážeme prečítať značnú časť nápisov, najväčšie problémy máme práve (ako inak) s bohmi. A tak sa aj v knihe stále stretávame so Schellhasovým triedením božstiev, ktoré im priraduje dosť suchopárne mená podľa abecedy: Boh A, Boh B atď. Identifikácia podôb týchto božstiev so známymi menami bohov z poklasického obdobia je stále iba hypotetická. Napriek tomu, že komplikácií by mohlo, a vlastne malo byť ešte viac, pretože dnes sa už nehovorí o nejakej ríši Mayov, ale o viac-menej navzájom nezávislých mestských štátoch, potešiteľné je, že znázornenia bohov a ich hieroglyfov sa v troch pramenných kódexoch zachovaných z rôznych období a z rôznych oblastí, navzájom prakticky nelíšia. Grube z toho usudzuje, že v rozľahlých oblastiach polostrova Yucatán zjavne existovali jednotný panteón (s. 47). Vzhľadom k problematickosti vzájomného spájania prameňov najrozličnejšej proveniencie, znie takéto konštatovanie naozaj povzbudzujúco. Navyiac Grubeho etymologické, ale aj ikonografické analýzy sú skutočne brilantné.

Smailusov príspevok sa zaoberá prameňom známym ako knihy *Chilam Balam*. Ide o pomerne deskriptívny prístup a čitateľ zbehlý v problematike sa nevyhne dojmu, že autor pristupoval k téme trochu povrchno. V našom prostredí, kde nejstuje ani len preklad týchto prorockých kníh, však plní svoju funkciu dokonale. Výhrady možno namieriť len voči prekladom niektorých proctiev z yucatéčtiny, ktoré sa mi zdajú nedôsledné. (Ťažko by bolo napr. obhájiť preklad výrazu *lac* ako „doska“ na s. 89, keď ide o pôvodne tekvicovú nádobu, eventuálne misu) atď.

Najväčší priateľ v celej publikácii majú spolu až tri príspevky od Christiana Rätscha. Jeho úvod do mayskej kozmológie sa dá len privítať, je nevyhnutne fragmentárny, avšak prenikavý. Špecifickou Rätschovou kapitolou sú kozmologické zakládnadla. Rätsch nám tu predkladá vlastnú teóriu výkladu pomerne temných slovných formulí, ktoré po prvý raz

predstavil svetu v preklade a rozsiahlych komentároch Roys v svojom slávnom diele *Rituály Bacabov* (tzv. *Princetonský kódex*). Rättsch s jeho výkladom, a teda na prvom mieste s prekladom, nesúhlasí. Sám celý tento pramenný text preložil v intencióch lacandónskeho jazyka a ich tradícií zakládnídel. Roys pracoval s koloniálnou yucatéčtinou, ale jeho výsledky sú skutočne málo zrozumiteľné. Rättsch v tejto kapitole vyberá najlepšie ukážky vlastných interpretácií a vykladá ich v súvislostiach. Celkovo vyznievajú tieto interpretácie kozmologických modelov zakládnídel, a to aj pomerne triviálnych liečiteľských formulí, prekvapujúco dôveryhodne. Na svojmu srdcu najmilšiu pôdu sa dostáva však Rättsch až v lexikálnej časti kapitolkou „Posvätné stromy a halucinogénne rastliny“. Slovníkovo usporiadané najvýznamnejšie rastliny a stromy, ktoré majú podľa prameňov alebo prežívajúcich kultov význam v mayských rituáloch, sú analyzované skutočne dôsledne a so znalosťou veci. Chvíľami sa však v tomto i v ďalších Rättschových textoch neubránite dojmu, že význam omamných látok v náboženstve Mayov nadhodnocuje. Usudzujem tak okrem iného aj z informácií samotných Lacandónskych Mayov, medzi ktorými istú dobu pracoval. Boli prekvapení jeho úsilím spájať rôzne stromy a rastliny s kultom a o ich halucinogénnych, či opojných účinkoch sa dozvedali najčastejšie až od neho samotného. To sú paradoxy našich čias. Niako to však nezmenšuje Rättschove zásluhy o etnobotanické štúdie medzi Maymi a pokus o výklady starých rukopisov. Empíria pri štúdiu dokumentov s tak veľkým časovým odstupom, nemusí byť smerodajná.

O význame prekladu výňatkov z diela Diega de Landu nemusím hovoriť, sú to najvýznamnejšie pramenné údaje o mayskom náboženstve a ich výber v češtine treba hodnotiť veľmi vysoko. Rovnako krátky, tzv. mytologický slovník pripojený na konci knihy. Je to odvážny pokus o systematizáciu našich fragmentárnych vedomostí o mayských bohoch. Predpokladajúc, že je spoločným dielom všetkých troch autorov, možno im k nemu len zablahoželať.

Kriticky sa však musím vyjadriť k literatúre, ktorú nedôsledne dopĺňal pre toto vydanie Christian Rättsch v roku 1993 (prvý raz

titul vyšiel v roku 1986, čo by mohlo pôsobiť v mayológii dosť zastaralo, ale ako hovorí v úvode pre posledné vydanie sám Rättsch, naše vedomosti v oblasti náboženstva sa príliš za tú dobu neposunuli). Rättsch tvrdí, že zaktualizovanú v bibliografii literatúru tak, že „ten, kto má o túto oblasť záujem, nájde ľahko prístup k aktuálnym výsledkom výskumu, teóriám a všeobecným informáciám“. Už letmý pohľad na literatúru nám však ukáže, že je preplnená predovšetkým nemeckými prácami. Čo síce možno hodnotiť ako vlastenecký počin, ale žiaľ dnes je ťažisko mayologických bádání predovšetkým v Spojených štátoch a v Mexiku. Tým nechcem podceňovať nemecký príspevok k tomuto bádaniu, nemal by však v tejto oblasti rozhodne predstavovať väčšinový podiel bibliografických údajov. V doplnku s názvom „Nová literatúra“ figurujú také ordinárne tituly ako *Stratený svet Mayov* vydaný redakciou Time-Life, pričom nie sú aktualizované zásadne údaje, napr. Kelleyho *Rozlúštenie mayského písma* z roku 1976 je označené ako najlepší moderný náčrt pokusov rozlúštiť mayské písmo, pričom Rättsch už musel poznať oveľa aktuálnejší *Breaking the Maya Code* od Michaela Coeho z roku 1992 apod.

V celej knihe ma prekvapila neštandardná transkripcia glotalizovaných spoluhlások, ktoré sa pre mayčinu už dávno ustálilo ako č', tz', k', p', t'. Ich nerozlišovanie od č, tz, k, p, t vedie potom k mnohým nedorozumeniam, zvlášť, ak sa podobne ako v tejto publikácii, používa množstvo mayských pojmov. Často tu nájdeme napríklad rovnaký výraz pre hada – kan a žltú farbu – kan, pričom tieto slová neznejú v mayčine vôbec podobne. Pri správnom zápise žltej ako k'an by tieto rozdiely patrične vynikli. (Technicky tu upozorňujem na opravu, na s. 205, najspodnejší riadok, kde nejde o glotalizované k, ale tz a v zátvorke nemá byť d', ale tz').

Túto recenziu som začínal odkazom na výzvu z mojej predchádzajúcej recenzie na stránkach *Religia*, ktorá bola vydaním tejto knihy do veľkej miery šťastne naplnená. Na záver musím spomenúť aj druhú časť výzvy, ktorá sa týkala nevyhnutnosti vedeckej redakcie pri publikáciách tohoto typu. Tu žiaľ k náprave nedošlo a vydavateľstvá si tak šetrením na nepravom mieste spôsobujú riziko možného znehodnotenia ich vlastnej prá-

ce. V tomto prípade to vďaka schopnostiam prekladateľky Emilie Harantovej nedopadlo až tak smutne. Ak nepočítam názov kapitoly v záhlaví s. 21, ktorý znie „Bohové, démoni a symboly starovekej Mezopotámie“, čo je zaiste len technické nedopatrenie, tak sadzba tejto publikácie je veľmi kvalitná. Prekladateľku by bolo potrebné okrem pochvaly ešte poľutovať, pretože pri tak náročných textoch bez odbornej spolupráce zákonite nemohla vystačiť s dychom. Bez znalosti geografie danej oblasti sa geografické pojmy z nemčiny vďaka nepríznačným kapitálam len ťažko identifikujú, tak je nesprávne nazývané na s. 30 jazero Petén Itzá „Lagom“ s veľkým L. Rovnako je asi ťažké rozhodovanie pri synonymách, ktoré posúvajú v nepatričnom kontexte významy, tak je z nahuatí na s. 60 termín *Xipe Totec* nesprávne (cez nemčinu) preložený ako „Náš týraný pán“, pričom správny je preklad, akokoľvek to znie zvláštne, „Náš odratý pán“. Ani zoológia Mezoameriky nie je práve ľahká parketa na preklad. Na s. 57 nachádzame mayský výraz *badz* (správne má byť *baadz*), čiže „vrešťan“, preložený ako „řvoucí opice“ alebo na tej istej strane výraz *maax* preložený ako „pavián“, teda africká opica, ktorá ani na americkom kontinente nežije. Správny preklad má znieť „pavúčiar“...

To sú však len drobné chybičky, ktoré nemôžu narušiť zážitok z čítania tak kvalitných textov, aké sa nachádzajú v tejto publikácii. Posolstvo autorov tejto knihy „späť k prameňom“ je stále aktuálne. Predviedli nám, koľko nového a zmysluplného sa dá povedať, ak sa na starý, ošúchaný materiál pozrieme novými očami. Je to inšpirujúce dielko nielen pre religionistov či amerikanistov.

MILAN KOVÁČ

Miroslav Bárta,
Sinuhetův útěk z Egypta.
Egypt a Syropalestina
v době Abrahamově,
Praha: SET OUT 1999, 235 s.

Máme v rukou ďalší poučnou knihu, ktorá nám približuje nejen staroveký Egypt, nýbrž

celou dobu Sinuhetova príbehu. Sinuhet je patrne postava literárni, jeho príbeh však byl zřejmě oblibenou četbou, ba je jakýmsi modelem staroegyptského románu. Českému čtenáři není neznámý. Poprvé jej do češtiny přeložil nestor naší egyptologie František Lexa a vydal jej v r. 1912 (*Vypravování o životě Sinuhově*, Praha: Výroč. zpráva čes. stát. gymnasia na Malé Straně), podruhé v r. 1923 (*Beletristická literatura staroegyptská*, Kladno: J. Šnajdr, 111-128).

Sinuhet byl vyděšen zprávou o smrti faraona Amenemheta I. a rozhodl se utéci z Egypta do ciziny. Po mnohých nesnázích a dobrodružstvích se dostal až do Foinikie, kde se posléze stal zetěm tamního vládce Amunemšeho. Prožil tam sice řadu dobrých let, ale po Egyptu se mu stýskalo. Proto když dostal pozvání k návratu, radostně je přijal, vše odevzal svému synu a vrátil se do Egypta. Tam byl na faraonově dvoře slavnostně přijat a bohatě zaopatřen jak pro zbytek pozemského života, tak i pro záhrobí.

Průběh plasticky přibližuje řadu dobových představ i zvyků a tak jej autor knihy zasadil do širokého a barvitého kulturně historického kontextu. Po stručném úvodu začíná zdařilým překladem Sinuhetova vyprávění (s. 13-30) a připojuje stati, které podrobněji ohledávají jednotlivé etapy příběhu: „Sinuhetův útěk z Egypta“ (s. 30-34), „Příchod do Horního Recenu a pobyt v cizině“ (s. 35-63). Je tu řada zajímavostí, např. líčení zápasu s obrem, připomínající příběh Davida a Goliáše, několik názorných fotografií, obrázků i plánek. V další kapitole se autor věnuje Egyptu v době Sinuhetova útěku, především sociálním nepokojům v době tzv. prvního přechodového období mezi Starou a Střední říší. I tato kapitola je proložena řadou velmi ilustrativních citátů z tehdejších egyptských textů, obrazů a náčrtků staveb. Ve zvláštní kapitole zkoumá autor „Vztahy Egypta a Syropalestiny v době Sinuhetova útěku“ (s. 114-169). Zde najde čtenář množství údajů z archeologických nálezů, osvětlujících dějiny staré Syropalestiny, popis významných sídlišť, jejich obrazy a další ilustrující citáty ze soudobé literatury. Záhrobními představami i kultem mrtvých se zabývá poslední kapitola „Sinuhetův život po životě“. Zde je zase řada informací o pohřebištích, funerálních stavbách i textech. Celá kniha